

DOI : 10.33274/2079-4762-2019-46-2-73-80

JEL : D04, G32, M21, O20

УДК 336.7

Юнацький М. О.,
канд. екон. наук

Донецький національний університет економіки і торгівлі
імені Михайла Туган-Барановського,
Кривий Ріг, Україна,
e-mail: yunackiy@donnuet.edu.ua

Гребенюк І. В.,
здобувач вищої освіти

e-mail: Grebenyuk@donnuet.edu.ua

МЕХАНІЗМ УПРАВЛІННЯ ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНОЮ БЕЗПЕКОЮ ПІДПРИЄМСТВА ТА ЙОГО СКЛАДОВІ

UDC 336.7

Yunatskiy M. O.,
PhD in Economic
sciences

Donetsk National University of Economics and Trade
named after Mykhailo Tugan-Baranovsky,
Krivyi Rih, Ukraine,
e-mail: yunackiy@donnuet.edu.ua

Grebenyuk I. V.,
Student of Higher Educational
Establishment

e-mail: Grebenyuk@donnuet.edu.ua

MECHANISM OF ENTERPRISE FINANCIAL AND ECONOMIC SECURITY MANAGEMENT AND ITS COMPONENTS

Мета — дослідження теоретичних аспектів механізму управління фінансово-економічною безпекою підприємства та розроблення на цій основі відповідної концепції.

Методи. Дослідження було проведено за допомогою використання таких методів: загальнонаукові методи пізнання — аналізу та синтезу, індукції та дедукції; методи аналогії, систематизації та узагальнення; метод порівнянь для зіставлення зовнішніх і внутрішніх загроз фінансовій безпеці підприємства.

Результати. На сьогодні спостерігаються складні макроекономічні процеси, що зумовлюють необхідність суб'єктів господарювання адаптуватися до мінливого середовища. Значна інфляція, падіння курсу національної валюти, зменшення обсягу внутрішнього ринку та виникнення обмежень на зовнішньому — все це змушує вітчизняні підприємства задуматися про забезпечення фінансово-економічної безпеки у коротко- та довгостроковій перспективі. Отже, зростає актуальність дослідження цього питання, що дозволить розробити практичні рекомендації формування системи управління фінансово-економічною безпекою.

У роботі визначено економічну суть та основні підходи до визначення фінансово-економічної безпеки підприємства, сформульовані методологічні підходи до ідентифікації існуючих ризиків і загроз фінансово-економічній безпеці підприємства та сформовано концепцію механізму управління фінансово-економічною безпекою підприємства та її елементи.

Ключові слова: фінансова безпека, підприємство, платоспроможність, ліквідність активів, прибутковість діяльності, ризик, управління.

Постановка проблеми. У зв'язку з невідомістю макроекономічної ситуації та поглибленням кризових явищ на світових ринках, у формуванні фінансової політики українських підприємств виявились недоліки. Як правило, фінансова політика була орієнтована на максимізацію прибутку, не враховуючи різні фактори ризику діяльнос-

ті. В умовах приросту ВВП така політика була доволі успішною, але за умов спаду економічного зростання, зменшення реальних доходів домогосподарств, зниження кредитоспроможності та платоспроможності юридичних осіб, застосування подібної політики призвело до значного погіршення їх фінансового стану, отримання чистих збит-

ків та зменшення загального добробуту держави.

За таких умов набувають актуальності дослідження питань управління фінансово-економічною безпекою суб'єктів господарювання для досягнення збалансованості показників прибутковості, ризикованості та фінансової стійкості, з метою забезпечення стабільного розвитку як окремо взятого вітчизняного підприємства, так і української економіки загалом.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемними аспектами дослідження процесу організації фінансово-економічної безпеки підприємства займалися такі вчені, як: Ю. А. Анохина, Ю. Ю. Бакланова, А. С. Баламут, В. В. Белокуров, О. В. Волкова, А. І. Вольних, С. С. Галазова, Ю. В. Гаруст, М. Л. Гончарова, В. А. Гросул, А. В. Диденко, М. А. Дядюк, З. Б. Живко, В. П. Ільчук, Е. В. Іода, Е. В. Каранина, Г. В. Козаченко, В. В. Кохан, Н. В. Красовский, Е. А. Круглова, М. Ю. Никифорова, А. Д. Носов, В. Л. Ортинський, Н. Ю. Подольчак, Е. В. Рижкова, В. С. Садчиков, О. А. Солопова, В. А. Сичов, В. Л. Тамбовцев, Е. М. Филиппенко, В. В. Фошан, В. І. Франчук, Н. В. Чаленко, Т. Г. Шевченко та ін.

Але, водночас, постає питання щодо неоднозначного визначення суті поняття фінансової безпеки підприємства та резервів зміцнення фінансово-економічної безпеки конкретного підприємства.

Мета статті — дослідження теоретичних аспектів механізму управління фінансово-економічною безпекою підприємства та розроблення на цій основі відповідної концепції.

Виклад основного матеріалу дослідження. Стабільне зростання будь-якого суб'єкта господарювання залежить від його захищеності до впливу внутрішніх і зовнішніх загроз. Недосконалість чинного законодавства, мінливість цін на ресурси, що споживаються, наслідки глобальних економічних та політичних криз, а також безліч інших факторів мають негативний вплив на фінансовий стан підприємств та можуть призвести до незворотних наслідків, із таких як банкрутство, якщо підприємство не має розроблених захисних заходів.

Поняття «фінансова безпека підприємства» з'явилося у сучасній вітчизняній економічній літературі відносно недавно. Але завжди існувало два базові погляди на методи

забезпечення підтримки фінансово стійкої роботи підприємства. Перша точка зору, до якої схилилась більшість авторів, розглядала фінансову безпеку як елемент економічної безпеки підприємства. Інша точка зору передбачала необхідність розроблення для підприємства комплексу антикризових заходів.

В обох цих випадках не йшлося про впровадження комплексного підходу до створення системи фінансової безпеки, яка дозволяє в процесі роботи суб'єкта господарювання захистити його фінансові інтереси від впливу негативних факторів.

У чому ж полягає сутність поняття фінансової безпеки та його особливості? І. А. Бланк визначає, що «фінансова безпека підприємства являє собою кількісно і якісно детермінований рівень його фінансового стану, що забезпечує стабільну захищеність його пріоритетних збалансованих фінансових інтересів від ідентифікованих реальних і потенційних загроз зовнішнього і внутрішнього характеру, параметри якого визначаються на основі його фінансової філософії і створюють необхідні передумови фінансової підтримки його стійкого зростання в поточному і перспективному періодах» [1, с. 24].

На думку Р. С. Папехіна, фінансова безпека підприємства — це «комплексне поняття, що відображає такий стан фінансів, за якого підприємство здатне стабільно розвиватися, зберігаючи свою фінансову безпеку в умовах додаткового ризику» [2].

Сутність фінансової безпеки полягає у здатності суб'єкта господарювання в умовах невизначеності зовнішнього середовища:

— розробляти та реалізовувати фінансову стратегію, що відповідає загальним стратегічним цілям підприємства;

— у межах сформованої фінансової стратегії проводити оперативне планування заходів фінансової безпеки, яке засноване на тактичному аналізі та реагуванні на зміни затверджених індикаторів.

Забезпечення фінансової безпеки можливо тільки на основі стійкого фінансово-економічного розвитку компанії та за умови реалізації фінансового механізму адаптування до мінливих умов внутрішнього і зовнішнього середовища. Основними етапами впровадження фінансової безпеки підприємства є:

— визначення загроз, що потенційно можуть вплинути на виробничу та фінансову ді-

яльність компанії з наступною їх формалізацією;

— розроблення механізмів і методів ідентифікації потенційних загроз фінансовій безпеці компанії;

— створення системи обмежень, яка заснована на використанні індикаторів для визначення рівня загрози фінансовій безпеці підприємства;

— розроблення заходів та механізмів підтримання фінансової безпеки підприємства, які нейтралізують чи пом'якшують вплив внутрішніх і зовнішніх загроз.

Зовнішні загрози не залежать від діяльності підприємства, вони належать до факторів ризику навколишнього середовища. Підприємство не має можливості ліквідувати загрозу, але може і повинно розробити захисні механізми, що дозволяють мінімізувати негативні наслідки. Внутрішні загрози пов'язані з діяльністю самого підприємства і значно більшою мірою підлягають коригуванню та попередженню, ніж зовнішні. Внутрішні загрози викликані навмисними або випадковими помилками менеджменту в галузі управління фінансами підприємства [2] (табл. 1).

Проаналізувавши можливі внутрішні і зовнішні загрози підприємства, необхідно розробити і реалізувати комплексні заходи щодо впровадження фінансової безпеки, які дозволять захистити фінансово-економічні інтереси підприємства в процесі його розвитку.

«Управління фінансовою безпекою підприємства має включати:

— процес управління сукупністю матеріальних, фінансових, інформаційних та людських ресурсів, спрямований на прийняття управлінських рішень у цій області;

— сукупність рішень власників та найманих працівників управлінського персоналу підприємства, що забезпечують високий темп розвитку і розробленню кількох сценаріїв розвитку, залежно від фінансової ситуації» [3].

Для забезпечення фінансової безпеки підприємства потрібно визначити систему якісних і кількісних показників, що дозволять оцінити поточний та перспективний рівні фінансово-економічного стану підприємства. Кожному типу фінансового стану суб'єкта господарювання будуть відповідати нормативні обмеження рівня кількісних показників та набір якісних показників, які забезпечують стабільний

Таблиця 1

Загрози фінансовій безпеці підприємства

Внутрішні загрози фінансовій безпеці підприємства	Зовнішні загрози фінансовій безпеці підприємства
Некваліфіковане управління, помилки або відсутність стратегічного планування	Несприятливі макроекономічні умови
Недостатня ліквідність активів підприємства	Кризи політичної влади
Застаріле або недостатнє технічне оснащення підприємства і пов'язані з цим перебої в роботі	Криза грошової і фінансово-кредитної систем
Витік стратегічної і фінансової інформації підприємства, недоліки в організації роботи служби безпеки підприємства	Нестабільність валютного курсу або обмеження в проведенні валютних операцій
Недотримання контрактів і договірних зобов'язань	Несприятлива криміногенна обстановка в регіоні, в тому числі у фінансово-кредитній сфері
Слабке маркетингове опрацювання ринку	Несприятливі умови кредитування підприємств, зміна відсоткових ставок по кредитах
Низький рівень кваліфікації основного персоналу	Природні катаклізми
Відсутність на підприємстві поточного фінансового планування	Нестача коштів для інвестування в регіоні, низький рівень інвестиційної активності
Низький рівень бізнес-репутації підприємства	Недобросовісна конкуренція на ринку
Відсутність планування діяльності підприємства в аварійних ситуаціях	Нестабільність податкової, кредитної та страхової політики
Помилки в організації збереження фінансових та матеріальних цінностей	Нерозвиненість ринків капіталу і їх інфраструктури

захист фінансових інтересів від виявлених й ідентифікованих реальних та потенційних загроз внутрішнього і зовнішнього характеру. Кількісні показники доцільно представити у вигляді набору індикаторів, які відповідають особливостям конкретного суб'єкта господарювання та дозволяють проводити діагностику й аналіз його фінансової безпеки.

Аналіз виявлених відхилень та факторів, що на них вплинули, дає змогу оцінити рівень впливу на кінцеві фінансово-економічні результати діяльності підприємства. За результатами проведеного аналізу визначається рівень фінансової безпеки компанії та наближеність отриманих значень до кризового фінансового стану. Максимальний рівень фінансової безпеки досягається за умови, коли всі показники перебувають у допустимих межах і нормальне значення певного показника досягнуто не за рахунок погіршення іншого. Підприємство розробляє алгоритм дій, які спрямовані на підтримку фінансової безпеки та забезпечують прийняття таких кроків, які перешкоджають виникненню кризової фінансово-економічної ситуації. Планування системи фінансової безпеки здійснюється шляхом розроблення кількох альтернативних сценаріїв розвитку і вибору, на основі проведених розрахунків найкращого варіанта.

Управління фінансовою безпекою поділяється за двома часовими напрямками: набір рішень для вчасного реагування на виникнення поточних проблем та розроблення стратегії фінансової безпеки з перспективою планування на три-п'ять-сім років. Дотримання підприємством умов фінансової безпеки дозволить йому стабільно функціонувати та досягти поставлених бізнес-цілей.

Як вказує І. П. Мойсеєнко, «процес забезпечення фінансово-економічної безпеки підприємства базується на відповідному механізмі її управління, під яким розглядають сукупність станів та процесів, з яких складається управління щодо протидії небезпекам, загрозам та ризикам» [4, с. 145].

На думку В. Л. Ортинської, «управління фінансово-економічною безпекою підприємства — це система управління ризиком, економічними і фінансовими відносинами в процесі управління. Таке визначення є занадто простим і не відображає всю складність відносин, які виникають всередині організації через діяльність щодо зниження рівня ризиків

та загроз фінансово-економічній діяльності суб'єктів господарювання» [5, с. 67].

Ризик об'єктивно створює загрозу фінансово-економічній безпеці. Ризик — це подія, яка може настати з певною ймовірністю. Він має як позитивний, так і негативний потенціал, але під час дослідження рівня ризику діяльності організації, перш за все, звертають увагу на фактори, які потенційно можуть зашкодити успішній діяльності підприємства та його фінансово-економічній безпеці. Вивчення ризиків передбачає використання таких методів, як: СВОТ-аналіз, метод сценаріїв, метод оцінювання варіації фінансових результатів, метод екстраполяції, кореляційно-регресійний аналіз, експертний метод, аналіз абсолютних показників діяльності тощо.

Процес управління фінансово-економічною безпекою підприємства передбачає використання методів зменшення впливу потенційних ризиків (рис. 1). До таких методів слід віднести нейтралізацію, поглинання, страхування, скасування, запобігання тощо. Управління фінансово-економічною безпекою організації являє собою циклічний процес, що складається з таких етапів: встановлення схильності до певних ризиків, аналіз показників метрики, моніторинг ризиків, управління ризиками, створення резервів тощо.

Таким чином, концепція процесу управління фінансово-економічною безпекою матиме вигляд, рис. 2.

Адаптивний підхід передбачає реакцію на ризики, коли вони суттєво загрожують фінансово-економічній стабільності підприємства. Але варто зазначити, що певні ризики трапляються нечасто, але їх прояв відчутно впливає на стан підприємства, а тому оперативно відреагувати на загрози не завжди можливо за такого підходу.

Тому, в межах управління фінансовою безпекою, найбільш ефективним є активний підхід до управління ризиками, який дозволяє вести стабільну фінансово-економічну діяльність у коротко- і довгостроковій перспективі. Уникнення ризику, як і його передавання, забезпечують отримання гарантованого результату, але одночасно, до зменшення шансів отримати високі доходи [7, с. 35]. Проте, у випадку застосування активного підходу підприємства не стільки знижують свій дохід, скільки забезпечують його прогнозоване значення. Отже, дотримання такого підходу є оптимальною стратегією.



Рис. 1. Схема формування методів механізму управління фінансово-економічною безпекою підприємства (складено на основі [6, с. 229])

Аналіз поглядів різних науковців дозволив визначити досить повний перелік методів механізму управління фінансово-економічною безпекою підприємства (рис. 1).

Стосовно принципів, на базі яких формується механізм управління фінансово-економічною безпекою, можна визначити такі:

— «комплексність (системність)» — необхідність створення такої системи безпеки, що забезпечила б захищеність усіх об'єктів захисту підприємства;

— пріоритет заходів запобігання (своєчасність) — раннє виявлення загроз та запобігання їх шкідливому впливу;

— безперервність — постійна дія системи;

— законність — робота повинна здійснюватися на основі чинного законодавства;

— плановість — діяльність із забезпечення безпеки організовується на основі єдиного задуму, викладеного в комплексній програмі та конкретних планах з окремих напрямів безпеки;

— оптимальність — досягнення максимальної функціональної ефективності (віддачі) системи економічної безпеки за більшістю фіксованих витрат виділених для неї ресурсів;

— взаємодія — погодженість у діяльності всіх учасників системи, включаючи тісні ділові контакти й узгодження дій із зовнішніми організаціями, які забезпечують безпеку підприємств;

— поєднання гласності та конфіденційності — з одного боку система основних заходів безпеки повинна бути відома всім праців-

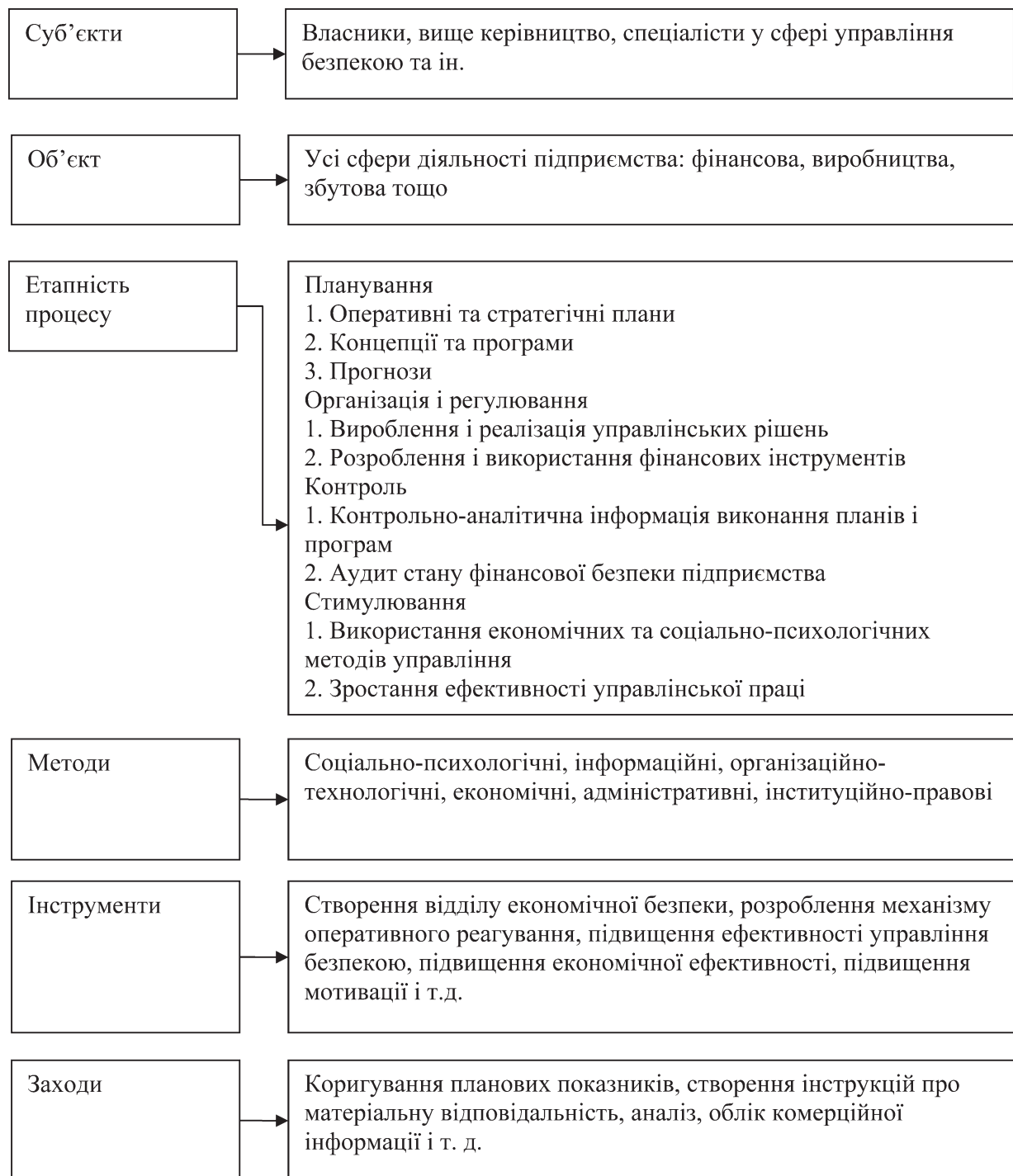


Рис. 2. Концепція механізму управління фінансово-економічною безпекою підприємства
(складено на основі [7, с. 296–298])

никам підприємства, а з другого — цілий ряд способів, сил, засобів, методів забезпечення безпеки повинні бути законспіровані та відомі дуже вузькому колу фахівців;

— компетентність — професіоналізм всіх учасників системи» [8, с. 126].

«Суб'єктами управління фінансовою безпекою є власники, керівництво підприємства та фінансові менеджери, які шляхом проведення аналітичних досліджень як внутріш-

нього, так і зовнішнього середовища підприємства розробляють відповідні пропозиції щодо запобігання фінансовим проблемам» [5, с. 226].

Висновки. Отже, механізм управління фінансово-економічною безпекою підприємства можна визначити як комплекс заходів та методів аналізу, спрямованих на мінімізацію впливу різних факторів ризику, який об'єднує в систему планування, виявлення, оціню-

вання, проведення коригувальних заходів, моніторинг. Слід зазначити, що на етапі планування показників роботи на наступний рік проводиться аналіз основних ризиків діяльності підприємства та визначаються інструменти і методи для їх нейтралізації. Основними методами є усунення, страхування, запобігання, поглинання тощо. Інструментарій оперативних заходів, який може використати фінансовий менеджер, нейтралізуючи ризики підприємства, дуже різноманітний, тому в кожній ситуації він повинен обирати саме ті, які оптимально підходять відповідному підприємству.

Список літератури / References

1. Бланк И. А. Управление финансовой безопасностью предприятия. 2-е изд. Киев : Эльга, 2009. 776 с.

Blank, I. A. (2009). *Upravleniye finansovoy bezopasnost'yu predpriyatiya* [Enterprise Financial Security Management]. Kiev, Elga, 776 p.

2. Папехин Р. С. Теоретические основы финансовой устойчивости предприятий. Волгоград : Волгоградское научное изд-во, 2008, 60 с.

Papekhin, R. S. (2008). *Teoreticheskiye osnovy finansovoy ustoychivosti predpriyatiy*. [Theoretical foundations of financial stability of enterprises]. Volgograd, Volgograd Scientific Publishing House, 60 p.

3. Загорельска Т. Ю. Фінансова безпека підприємства як об'єкт управління. URL : http://www.library.dgtu.donetsk.ua/fem/vip103-4/103-4_43.pdf (дата звернення: 17.11.2019).

Zagorelska, T. Yu. (2019). *Finansova bezpeka pidpryyemstva yak ob'yekt upravlinnya*. [Financial security of the enterprise as an object of management]. Available at : http://www.library.dgtu.donetsk.ua/fem/vip103-4/103-4_43.pdf (accessed 17 November 2019).

4. Мойсеєнко І. П., Шолок О. О. Механізм управління фінансово-економічною безпекою підприємства. *Науковий вісник НЛТУ*

України: збірник науково-технічних праць. 2011. Вип. 21.02. С. 141–146.

Moiseenko, I. P., Silk, O. O. (2011). *Mekhanizm upravlinnya finansovo-ekonomichnoyu bezpekoyu pidpryyemstva* [The mechanism of management of financial and economic security of the enterprise]. *Naukovyy visnyk NLTU Ukrainy* [Scientific Bulletin of NLTU of Ukraine], vol. 21.02, pp. 141–146.

5. Ортинський В. Л. Економічна безпека підприємств, організацій та установ : навч. посібник. Київ : Правова єдність, 2009. 544 с.

Ortinsky, V. L. (2009). *Ekonomichna bezpeka pidpryyemstv, orhanizatsiy ta ustanov* [Economic security of enterprises, organizations and institutions]. Kyiv, Legal Unity Publ., 544 p.

6. Орлик О. В. Механізм управління фінансово-економічною безпекою підприємства та його основні складові. *Фінансово-кредитна діяльність: проблеми теорії та практики*. 2015. Вип. 2 (19). С. 222–232.

Orlik, O. V. (2015). *Mekhanizm upravlinnya finansovo-ekonomichnoyu bezpekoyu pidpryyemstva ta yoho osnovni skladovi* [The mechanism of financial and economic security management of the enterprise and its main components]. *Finansovo-kredytna diyalnist: problemy teorii ta praktyku* [Financial and credit activities: problems of theory and practice], vol. 2 (19), pp. 222–232.

7. Васильців Т. Г. Фінансово-економічна безпека підприємств України: стратегія та механізми забезпечення : монографія. Львів, 2012. 386 с.

Vasylytsev, T. G. (2012). *Finansovo-ekonomichna bezpeka pidpryyemstv Ukrainy: stratehiya ta mekhanizmy zabezpechennya* [Financial and Economic Security of Ukrainian Enterprises: Strategy and Mechanisms]. Lviv, 386 p.

8. Кохан В. В. Система фінансово-економічної безпеки підприємства. *Управління розвитком*. 2014. № 14. С. 124–126.

Kohan, V. V. (2014). *Systema finansovo-ekonomichnoyi bezpeky pidpryyemstva* [System of financial and economic security of the enterprise]. *Upravlinnya rozvytkom* [Development Management], vol. 14, pp. 124–126.

Objective. *The purpose of the article is to study the theoretical aspects of the mechanism of financial and economic security management of the enterprise and to develop on this basis an appropriate concept.*

Methods. *The research was conducted using the following methods: general scientific methods of cognition — analysis and synthesis, induction and deduction; methods of analogy, systematization and generalization; method of comparisons for comparing external and internal threats to the financial security of the enterprise.*

Results. *Today, there are complex macroeconomic processes that make it necessary for businesses to adapt to the changing environment. Significant inflation, a fall in the national currency, a decline in the*

domestic market and the emergence of restrictions on the external market all make domestic businesses think about ensuring financial and economic security in the short and long term. Given this, the relevance of research into this issue is increasing, which will allow to develop practical recommendations for the formation of the system of financial and economic security management.

The paper defines the economic essence and main approaches to determining the financial and economic security of the enterprise, formulates methodological approaches to the identification of existing risks and threats to the financial and economic security of the enterprise, and formulates the concept of the mechanism of financial and economic security management of the enterprise and its elements.

Key words: *financial security, enterprise, solvency, liquidity of assets, profitability of activity, risk, management.*

Цель — *исследование теоретических аспектов механизма управления финансово-экономической безопасностью предприятия и разработка на этой основе соответствующей концепции.*

Методы. *Исследование было проведено с помощью использования следующих методов: общенаучные методы познания — анализа и синтеза, индукции и дедукции; методы аналогии, систематизации и обобщения; метод сравнений для сопоставления внешних и внутренних угроз финансовой безопасности предприятия.*

Результаты. *Сегодня наблюдаются сложные макроэкономические процессы, обуславливающие необходимость субъектов хозяйствования адаптироваться к меняющейся среде. Значительная инфляция, падение курса национальной валюты, уменьшение объема внутреннего рынка и возникновение ограничений на внешнем — все это заставляет отечественные предприятия задуматься об обеспечении финансово-экономической безопасности в кратко- и долгосрочной перспективе. Учитывая это, возрастает актуальность исследования данного вопроса, что позволит разработать практические рекомендации формирования системы управления финансово-экономической безопасностью.*

В работе определена экономическая сущность и основные подходы к определению финансово-экономической безопасности предприятия, сформулированы методологические подходы к идентификации существующих рисков и угроз финансово-экономической безопасности предприятия и сформирована концепция механизма управления финансово-экономической безопасностью предприятия и ее элементы.

Ключевые слова: *финансовая безопасность, предприятие, платежеспособность, ликвидность активов, прибыльность деятельности, риск, управление.*

Надійшла до редакції 15.10.2019